

CẠNH TRANH CHIẾN LƯỢC TRUNG - ẤN TRONG KHUÔN KHỔ TỔ CHỨC HỢP TÁC THƯỢNG HẢI

✦ TS. NGÔ PHƯƠNG ANH

Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

Ngày tiếp nhận: 16/7/2025 Ngày bình duyệt: 26/9/2025 Ngày duyệt đăng: 25/10/2025

• **Tóm tắt:** Hơn 2 thập kỷ, kể từ khi chính thức thành lập năm 2001 đến nay, các chủ thể trong Tổ chức Hợp tác Thượng Hải (SCO) hình thành nhiều cặp quan hệ song phương, đa phương, vừa có chung lợi ích hợp tác vừa mâu thuẫn cạnh tranh, kiềm chế lẫn nhau ở thế không cân bằng và biến động. Quan hệ hợp tác xen lẫn cạnh tranh vị thế giữa Trung Quốc và Ấn Độ đã và đang tác động không nhỏ tới sự phát triển của SCO cũng như tương quan so sánh lực lượng giữa các cường quốc trong khu vực. Bài viết tập trung phân tích mối quan hệ hợp tác xen lẫn cạnh tranh vị thế Trung - Ấn trong khuôn khổ SCO, từ đó nhìn nhận tác động của cặp quan hệ này đến tổ chức nói chung và tam giác phát triển Nga - Trung - Ấn nói riêng.

• **Từ khóa:** Cạnh tranh chiến lược, Trung - Ấn, SCO

Bước sang thập niên thứ ba của thế kỷ XXI, thế giới đã chứng kiến những sự kiện quan trọng và những đổi thay to lớn, các trục quan hệ ngày càng đa dạng và phức tạp; các cuộc khủng hoảng kinh tế toàn cầu làm suy yếu nước Mỹ, nhưng lại tạo cơ hội cho nhiều quốc gia như Trung Quốc, Ấn Độ phát triển. Các cơ chế hợp tác đa phương đang dần định hình vai trò và tầm ảnh hưởng lớn mạnh, tác động tới cục diện an ninh, chính trị, kinh tế toàn cầu. Thành lập vào tháng 6/2001, SCO đang phát huy tốt vai trò giữ gìn hòa bình và ổn định an ninh khu vực, đồng thời là sân chơi đan xen lợi ích và quan hệ phức tạp giữa các nước thành viên, nhất là cặp quan hệ Trung - Ấn.

1. Mục tiêu, lợi ích của Trung Quốc và Ấn Độ khi tham gia SCO

Thứ nhất, đối với Trung Quốc

Một là, giải quyết hiệu quả vấn đề biên giới giữa Trung Quốc với các quốc gia láng giềng thuộc Liên Xô (cũ) bao gồm Nga, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan

Biên giới Nga - Trung dài gần 4.000 km, được thiết lập tương đối “hòa bình” với các cuộc đàm phán ngoại giao, hàng chục hiệp định được ký kết, khởi đầu từ Hiệp định Nerchin năm 1869. Hiệp định về phân định đường biên giới dài 1.700 km giữa Trung Quốc với Kazakhstan tháng 5/1995 có hiệu lực. Với Kyrgyzstan, Trung Quốc sau nhiều lần thỏa thuận về

đỉnh núi Han-Tengri, tháng 7/1996, Hiệp định biên giới đã phân chia đều cho cả hai nước. Tajikistan và Trung Quốc có đường biên giới dài hơn 500 km, trong đó khu vực tranh chấp trên núi Pamir phía Nam đèo Uz-Bel hiện vẫn chưa được giải quyết triệt để. Việc cùng tham gia vào một tổ chức như SCO với các quốc gia trên có ý nghĩa rất lớn đối với Trung Quốc trong việc giải quyết hiệu quả các vấn đề tranh chấp lãnh thổ tồn đọng.

Hai là, góp phần hiện thực hóa ý tưởng xây dựng “Cộng đồng chung vận mệnh nhân loại” trong chiến lược đối ngoại của Trung Quốc

Nhiều sáng kiến ngoại giao của Trung Quốc đóng vai trò dẫn dắt hợp tác trong SCO: từ *Tinh thần Thượng Hải* và khái niệm *An ninh Mới*, đến *Năm Quan điểm mới về phát triển, an ninh, hợp tác, văn minh và quản trị toàn cầu* hay khái niệm cùng nhau “xây dựng một cộng đồng có chung lợi ích và tương lai”¹. (1) Khái niệm “Cộng đồng chung vận mệnh nhân loại” mang tính dung nạp, thúc đẩy các nước hợp tác dù có những khác biệt về chính trị xã hội hay văn hóa; (2) khái niệm áp dụng hầu hết cho châu Á và các nước láng giềng của Trung Quốc; (3) khái niệm bao hàm cả thành phần kinh tế lẫn an ninh². Tại Hội nghị thượng đỉnh SCO (2018), Chủ tịch Tập Cận Bình nhấn mạnh “Tinh thần Thượng Hải là tài sản chung của chúng ta và SCO là ngôi nhà chung của chúng ta. Chúng ta được hướng dẫn bởi Tinh thần Thượng Hải, xây dựng cộng đồng SCO cùng chia sẻ tương lai... xây dựng một thế giới cởi mở, hòa nhập, trong sạch và tươi đẹp, được hưởng nền hòa bình lâu dài, phổ quát an ninh và thịnh vượng chung”³.

Ba là, phối hợp cùng Nga hướng tới hình thành một trật tự thế giới đa cực, không chịu sự chi phối của Mỹ và phương Tây

Nga thúc đẩy hợp tác thương mại với Trung Quốc để tìm giải pháp tháo gỡ khó khăn đến từ hơn 1.500 lệnh trừng phạt kinh tế lớn nhỏ từ phương Tây. Đổi lại, Trung Quốc cũng tìm kiếm nguồn cung dầu lửa, than đá giá rẻ từ Nga để giải quyết bài toán “cung không đủ cầu” về nhiên liệu trong nước. Sự phối hợp của Nga, Trung Quốc cùng các nước Trung Á trong SCO phần nào thu hẹp sự hiện diện quân sự của Mỹ trong khu vực, qua đó ảnh hưởng của các nước phương Tây đối với Trung Á cũng suy giảm đáng kể. Vai trò nổi bật của hai “nhà đồng sáng lập” SCO trong một thế giới đầy biến động đã làm tăng số lượng các quốc gia muốn tham gia tổ chức này như phát biểu của Cố vấn chính sách đối ngoại điện Kremlin - Yuri Ushakov: “SCO cung cấp một giải pháp thay thế thực sự cho các tổ chức lấy phương Tây làm trung tâm”⁴.

Thứ hai, đối với Ấn Độ

Một là, tăng cường quan hệ hợp tác với Liên Bang Nga

Hợp tác Nga - Ấn vốn không bị che lấp bởi bất cứ “bóng đen mâu thuẫn” hay tranh chấp lịch sử nào. Nga là quốc gia đầu tiên tán thành đưa New Delhi tham gia SCO để tạo thế đối trọng nhằm giảm nguy cơ Trung Quốc có thể chiếm thế “độc tôn” trong tổ chức⁵. Các quốc gia Trung Á thành viên SCO nằm trong tầm ảnh hưởng của Nga là Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan và Uzbekistan, hiện đang bị lôi kéo vào quỹ đạo địa - chiến lược của Trung Quốc dưới đề án *Vành đai Kinh tế Con đường Tơ lụa mới*. Do đó, Nga chào đón Ấn Độ như một cơ hội “cân bằng chi phối”, làm chậm, thậm

chí cản trở hiệu quả của BRI. Đáp lại, bắt chắp các lệnh trừng phạt hướng vào Nga từ khi xung đột Nga - Ukraine bùng nổ, Ấn Độ vẫn kiên định duy trì “quan hệ đối tác chiến lược đặc biệt” với Nga. Hợp tác cùng Nga còn giúp Ấn Độ thiết lập vùng đệm cạnh tranh với Trung Quốc, một lực lượng cân bằng trên lục địa trong tam giác quan hệ Ấn-Trung-Nga.

Hai là, giải quyết hiệu quả mâu thuẫn nội bộ quan hệ giữa Ấn Độ với Trung Quốc và Pakistan

Hội nghị cấp cao SCO ở Ufa (Nga, 2015) đã kết nạp Ấn Độ và Pakistan, theo nhận định của Giáo sư Lin Minwang⁶: “SCO không phải là nơi để Ấn Độ và Pakistan cãi nhau mà là một sân chơi để các nước thành viên giải quyết tranh chấp”⁷. Năm 1947, Pakistan và Ấn Độ lần lượt tuyên bố độc lập nhưng hai quốc gia láng giềng này vẫn tồn tại nhiều mâu thuẫn từ vấn đề tôn giáo đến tranh chấp lãnh thổ. Đến nay, bức tranh quan hệ Ấn Độ - Pakistan vẫn còn đan xen nhiều mảng màu sáng tối vì cả hai nước đều dễ bị tổn thương trước chủ nghĩa tôn giáo cực đoan. Ấn Độ và Trung Quốc cũng thường xuyên có những cuộc xung đột dọc tuyến biên giới chung dài 3.500 km. Sau chiến tranh biên giới năm 1962, ngày 7/9/1993, hai bên ký “Hiệp định duy trì hòa bình và ổn định dọc theo biên giới đang kiểm soát thực tế”. Năm 2002, Trung Quốc đã phá bỏ lời hứa trao đổi bản đồ của hai khu vực tranh chấp chính (bang Arunachal Pradesh và Aksai Chin). Tháng 6/2020, quân đội hai nước đụng độ ở thung lũng Galwan, dọc dãy Himalaya, khiến 20 lính biên phòng Ấn Độ và bốn lính Trung Quốc thiệt mạng. Cuộc đụng độ đã làm thay đổi chính sách đối ngoại của Ấn Độ, chuyển

từ cách tiếp cận “hợp tác cạnh tranh” sang “cùng tồn tại cạnh tranh”, thậm chí là “cùng tồn tại vũ trang”, đối phó với rủi ro từ Trung Quốc⁸.

Để tránh leo thang tranh chấp biên giới thành những cuộc xung đột toàn diện, việc gia nhập SCO đã tạo cho Ấn Độ một cơ chế đa phương hợp lý để giảm thiểu bất đồng song phương khi Thủ tướng Modi nhấn mạnh: Ấn Độ không xem SCO như một tổ chức khu vực mở rộng mà thực sự coi đây là một “đại gia đình”⁹.

2. Quan hệ Trung Quốc - Ấn Độ trong SCO

Thứ nhất, tham dự nhằm thúc đẩy hợp tác

Một là, thúc đẩy xây dựng một trật tự thế giới mới, công bằng, đa cực

Là quốc gia tiên phong trong mục tiêu thiết lập một trật tự thế giới “công bằng hơn”, Trung Quốc xây dựng một loạt sáng kiến mang tầm vóc “toàn cầu” như BRI, GSI, GDI, hợp tác với các quốc gia “cùng chung chí hướng” phát triển nhiều tổ chức hợp tác an ninh - chính trị - kinh tế khu vực và liên khu vực (BRICS, SCO...). Trong khi đó, được nhắc đến như một “cường quốc tầm trung phương Nam”, Ấn Độ cũng lựa chọn ủng hộ trật tự thế giới đa cực, kiên trì chính sách đa liên kết với nguyên tắc tự chủ chiến lược. Định hướng đối ngoại của Ấn Độ và Trung Quốc đều phù hợp với những nguyên tắc chung của *Tinh thần Thượng Hải* xuyên suốt lịch sử phát triển SCO: xây dựng một trật tự thế giới mới “công bằng, dân chủ và đa cực hơn” dựa trên luật pháp quốc tế, hợp tác an ninh toàn diện với Liên hợp quốc đóng vai trò trung tâm điều phối¹⁰.

Hai là, tăng hiệu quả hợp tác trên lĩnh vực kinh tế

Trung Quốc và Ấn Độ có một trong những mối quan hệ thương mại chênh lệch nhất trên thế giới. Kim ngạch xuất khẩu từ Trung Quốc vào Ấn Độ gấp hơn 5 lần so với nhập khẩu của nước này từ Ấn Độ. Ấn Độ nhập khẩu các mặt hàng trung gian và thành phẩm từ Trung Quốc, trong khi Trung Quốc mua nguyên liệu thô từ Ấn Độ sau đó bán ngược lại những mặt hàng có giá trị tăng thêm¹¹. Do đó, bất chấp làn sóng tẩy chay Trung Quốc bùng nổ trong nước do những căng thẳng biên giới, Ấn Độ đang lâm vào thế “tiến thoái lưỡng nan” khi không thể quay lưng với Trung Quốc. Việc cùng tham gia SCO là cơ hội giúp hai nước cân bằng cán cân thanh toán vốn quá chênh lệch trong quan hệ thương mại khi Hội nghị cấp cao SCO (2023) thúc đẩy lộ trình chuyển sang sử dụng đồng nội tệ với xu hướng “phi USD hóa” lan rộng.

Ba là, phối hợp nhằm đảm bảo vững chắc an ninh khu vực

Về an ninh chính trị: SCO là nhân tố quan trọng đảm bảo an ninh cho các tuyến thương mại huyết mạch trong khu vực; trọng điểm là tuyến Hành lang vận tải Bắc - Nam (INSTC) đa phương thức (đường biển, đường sắt, đường bộ) với chiều dài 7200 km, vận chuyển hàng hóa giữa Ấn Độ, Iran, Azerbaijan, Nga, Trung Á và châu Âu. Chống chủ nghĩa khủng bố cũng là một định hướng ưu tiên của SCO. SCO cũng không chấp nhận việc các cường quốc như Mỹ có ý định can thiệp vào công việc nội bộ của các thành viên tổ chức thông qua con đường xuất khẩu “cách mạng màu”. Ngoài ra, mục tiêu sử dụng năng lượng hạt nhân vào mục đích hòa bình cũng rất quan trọng với SCO, đặc biệt khi Ấn Độ và Pakistan gia nhập tổ chức. Trên thế giới

hiện có năm nước đã tham gia “Hiệp ước không phổ biến vũ khí hạt nhân”, ba nước không ký vào hiệp định này nhưng vẫn thực hiện các thí nghiệm vũ khí hạt nhân là Ấn Độ, Pakistan và Bắc Triều Tiên. Là thành viên của SCO, Ấn Độ nhận được sự đảm bảo về chấm dứt chủ nghĩa khủng bố xuyên biên giới; song song với đó, SCO nhận lại cam kết từ Ấn Độ về việc xây dựng một khu vực không vũ khí hạt nhân.

Về an ninh năng lượng: kết nạp thêm thành viên mới từ Trung Đông và châu Phi giúp SCO mở rộng ảnh hưởng trên bản đồ năng lượng toàn cầu, rộng hơn là bản đồ chính trị thế giới. SCO không chỉ bao gồm những quốc gia tiêu thụ năng lượng hàng đầu thế giới như Trung Quốc, Ấn Độ mà đã vươn tầm ảnh hưởng tới cả các quốc gia cung cấp năng lượng hàng đầu thế giới như Nga, Iran, các Tiểu vương quốc Ả Rập Thống nhất. *Về nguồn cung*, các quốc gia này chiếm 1/4 trữ lượng và sản lượng dầu của thế giới, 30% công suất lọc dầu thế giới, 1/2 trữ lượng khí đốt (44%) và 30% sản lượng khí đốt toàn cầu¹². *Về nhu cầu*, Trung Quốc và Ấn Độ là những nước nhập khẩu dầu lớn thứ nhất và thứ ba trên thế giới. Bên cạnh đó, các quốc gia Trung Á trong SCO đều có nguồn năng lượng mặt trời và điện gió phong phú. Nga và Kazakhstan giàu khí đốt tự nhiên, thuận lợi cho phát triển năng lượng hydro xanh. Với tiềm năng sẵn có, SCO hoàn toàn có khả năng thúc đẩy hợp tác kỹ thuật trong lĩnh vực năng lượng sạch, như một phương án đảm bảo an ninh năng lượng trong dài hạn.

Bốn là, xây dựng cơ chế đa phương để giải quyết những mâu thuẫn giữa hai nước

Với những tranh chấp biên giới phức tạp, suy giảm lòng tin sâu sắc và sự do dự trong

hợp tác chính trị, hiệu quả hợp tác thương mại Ấn - Trung cũng không thể khép lại những rạn nứt vốn luôn song hành cùng sự gia tăng các cuộc đụng độ biên giới. Kiên định tự chủ chiến lược, Ấn Độ từ chối tham gia bất kỳ hình thức liên minh chính thức nào. Tham gia vào SCO giúp Ấn Độ vẫn đối thoại với Trung Quốc ngay cả khi mối quan hệ song phương của họ tiếp tục xấu đi¹³. SCO được kỳ vọng trở thành cơ chế đa phương hữu hiệu trong đàm phán và giải quyết những mâu thuẫn giữa Ấn Độ và Trung Quốc.

Thứ hai, tham dự để kiểm chế và cạnh tranh

Một là, tham gia SCO Trung Quốc và Ấn Độ cạnh tranh tầm ảnh hưởng tại Trung Á

Từng là khởi nguồn của *Con đường Tơ lụa* lịch sử, Trung Á là chìa khóa khởi động sáng kiến BRI, cũng là đối tác cho vay tài chính, khai thác tài nguyên thiên nhiên vô cùng quan trọng của Trung Quốc. Trong bối cảnh Nga đang tập trung nguồn lực cho xung đột quân sự tại Ukraine, Trung Quốc càng có cơ hội thúc đẩy thương mại, tăng cường thực thi pháp luật, xây dựng năng lực an ninh, quốc phòng ở Trung Á. Năm 2022, thương mại Trung Quốc - Trung Á đạt hơn 70 tỷ USD, tăng khoảng 40% so với năm 2021 và tăng hơn 100 lần sau hơn 30 năm thiết lập quan hệ ngoại giao¹⁴. Kazakhstan là nơi Chủ tịch Tập Cận Bình khởi động Sáng kiến BRI năm 2013. Kyrgyzstan và Uzbekistan cũng là những quốc gia có vị trí ưu tiên cao trong SCO. Nhiều doanh nghiệp Trung Quốc đã trúng thầu cung cấp vũ khí, khai thác mỏ vàng ở Tajikistan, giành được gói thầu xây dựng nhà máy thủy điện, điện mặt trời ở Kyrgyzstan. Tuyến đường sắt Trung Quốc - Kyrgyzstan - Uzbekistan

vận chuyển hàng hóa giữa Trung Quốc với châu Âu, Kyrgyzstan và Uzbekistan với Trung Đông Âu qua Iran và Thổ Nhĩ Kỳ, rút ngắn khoảng cách vận chuyển 900 km¹⁵ đã được chính thức khởi công. Bên cạnh nguồn lợi tài chính, bất kỳ sự bất ổn nào tại Trung Á cũng sẽ ảnh hưởng không nhỏ đến Sáng kiến BRI và an ninh của khu tự trị Tân Cương¹⁶. Do đó, hợp tác trong SCO, các lãnh đạo Trung Á đã cam kết sẽ không can thiệp vào chính sách của Trung Quốc trong vấn đề Hồng Kông, Đài Loan hay Tân Cương.

So với Trung Quốc, Ấn Độ không có chung đường biên giới với bất cứ quốc gia Trung Á nào, song văn minh Ấn Độ cũng được coi là một phần không thể tách rời của nền văn minh Trung Á¹⁶. Với Ấn Độ, các nhóm cực đoan ở khu vực Kashmir do Ấn Độ kiểm soát và các nhóm cực đoan ở Pakistan, Afghanistan, các quốc gia Trung Á có liên kết với nhau. Cùng với vấn đề an ninh, động cơ kinh tế cũng là điểm nhấn, Ấn Độ đã đầu tư gói tín dụng khoảng 1 tỷ USD cho các dự án hạ tầng tại Trung Á. Điều này phù hợp với những chính sách đối ngoại mà Ấn Độ đang thực thi như “Đa liên kết”, “Tự chủ chiến lược” và “Hành động hướng Đông”. SCO tạo cơ hội cho Trung Quốc và Ấn Độ tăng cường hợp tác với các quốc gia Trung Á trên bình diện song phương và đa phương, đồng thời cạnh tranh tiềm lực qua đó khẳng định vị thế “cường quốc có trách nhiệm” tại khu vực.

Hai là, trong khuôn khổ SCO, Trung Quốc và Ấn Độ cạnh tranh nhằm kiểm tỏa và chi phối ảnh hưởng lẫn nhau

Trong một khu vực có quá nhiều “ẩn số” như Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương, cả Trung Quốc và Ấn Độ đều được dự báo

sẽ trở thành “nước lớn trung tâm” với tầm ảnh hưởng chi phối. Tâm điểm mục tiêu chiến lược của Trung Quốc là nâng tầm từ một cường quốc khu vực sang vị thế của một cường quốc toàn cầu. Ấn Độ sẽ khó khăn hơn khi phải chuyển đổi từ cường quốc “tiểu vùng” thành cường quốc có ảnh hưởng lan tỏa toàn châu Á, từng bước chuyển đổi sang phạm vi của một cường quốc toàn cầu. Đây đều là những nhân tố tâm lý tầng sâu ảnh hưởng tới sự tác động lẫn nhau của hai quốc gia Trung - Ấn ở các tiểu khu vực của châu Á, cũng như tại SCO.

Tại Hội nghị thượng đỉnh SCO (2022), Ấn Độ khẳng định lập trường về một trật tự thế giới đa cực cần phải gắn với một châu Á đa cực, nhằm mục tiêu từng bước xây dựng vị thế cường quốc “thực sự” thay vì “cường quốc tâm trung” như hiện nay¹⁷. Qua đó, Ấn Độ hiện thực hóa tham vọng giành được vị trí Ủy viên thường trực Hội đồng Bảo an Liên hợp quốc. Quốc gia đi đầu ủng hộ nỗ lực này của Ấn Độ là Nga với nhận định của Ngoại trưởng Sergey Lavrov “Ấn Độ và Brazil là những nước lớn và nên được đề cử vào làm thành viên thường trực của Hội đồng”¹⁸. Ngược lại, Trung Quốc hiện là cường quốc duy nhất trong nhóm P-5 không ủng hộ Ấn Độ. Bên cạnh những mâu thuẫn tồn tại trong lịch sử, sự phản đối của Trung Quốc còn bắt nguồn từ tham vọng muốn trở thành đại diện châu Á duy nhất ngoài phương Tây là ủy viên thường trực Hội đồng Bảo an. Quá trình cải tổ Hội đồng Bảo an vốn rất nghiêm ngặt, cần sự ủng hộ của ít nhất 9/15 ủy viên và cả năm ủy viên thường trực. Trung Quốc sẽ cố gắng lôi kéo sự đồng thuận từ các quốc gia tầm trung khác trong việc ngăn cản nỗ lực này của Ấn Độ.

Tháng 11/2019, quyết định rút khỏi Hiệp định Đối tác Kinh tế Toàn diện Khu vực (RCEP) của Ấn Độ, quốc gia chiếm 40% thị trường thương mại và khoảng 10% GDP của RCEP, đã làm cho Hiệp định này giống như một thỏa thuận kinh tế châu Á hơn là thỏa thuận kinh tế Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương. Rút khỏi RCEP nhưng lại đàm phán thỏa thuận thương mại với Mỹ và phương Tây đã thể hiện tính tự chủ rất cao trong các quyết sách của Ấn Độ. Ấn Độ đồng thời cũng không mặn mà với sáng kiến toàn cầu của Trung Quốc khi là thành viên duy nhất trong SCO duy trì lập trường cứng rắn, nhiều lần từ chối tham gia BRI. Đối với Ấn Độ, hành lang kinh tế Trung Quốc - Pakistan (CPEC), được thiết lập trong khuôn khổ BRI, bao gồm cả phần lãnh thổ Kashmir đang tranh chấp giữa Ấn Độ và Pakistan¹⁹. Ấn Độ đã nhiều lần công khai chỉ trích CPEC trong các tuyên bố của SCO. Ngoài ra, SCO cũng tạo cơ hội cho Ấn Độ chất vấn ý đồ của Trung Quốc đằng sau “mối quan hệ mật thiết khác thường” với Islamabad khi Trung Quốc đầu tư mở rộng kết cấu hạ tầng của Pakistan với dự án nâng cấp cảng Gwadar, eo biển Hormuz. Sự hiện diện của Trung Quốc ở Vịnh Bengal qua các tuyến đường và các cảng ở Mianma, cũng như ở Biển Ả Rập thông qua cảng Gwadar ở Pakistan tạo dựng “chuỗi ngọc trai”, đã trở thành mối lo ngại lớn cho Ấn Độ. Nhờ Cảng Gwadar, Trung Quốc có thể “theo dõi các hoạt động của hải quân Mỹ ở khu vực Vịnh Ba Tư, hoạt động của Ấn Độ trong vùng biển Ả Rập, và hợp tác hàng hải Mỹ - Ấn trong tương lai ở Ấn Độ Dương”²⁰. Đó là lý do Ấn Độ đã có những thay đổi bước ngoặt trong chính sách đối ngoại, khi xích lại gần Mỹ (gia nhập QUAD) và tham gia nhiều diễn đàn,

tổ chức do Trung Quốc chủ xướng (SCO, BRIC...), trở nên “đa liên kết” trong một thế giới kết nối. Trước đây, Ấn Độ thường tránh nói tới các vấn đề của Trung Quốc, nhưng gần đây, quốc gia này đã trực tiếp đề cập tới Tân Cương, eo biển Đài Loan hay từ chối khẳng định chính sách “Một Trung Quốc”. Những hành động đó cho thấy, Ấn Độ đang vạch ra một tầm nhìn rất khác trong quan hệ với Trung Quốc, khả năng cạnh tranh chiến lược giữa hai cường quốc có thể tăng lên trong thời gian tới.

Ba là, cạnh tranh lợi thế trong quan hệ “tam giác” ba bên Nga - Trung - Ấn

Trong chuyến thăm Ấn Độ năm 1998, Thủ tướng Nga E. Primacốp đã đề xuất xây dựng quan hệ hợp tác Nga - Trung - Ấn như một mô hình trật tự quốc tế đa cực nhằm kiềm chế ý đồ thiết lập trật tự thế giới đơn cực do Mỹ dẫn dắt. Tuy nhiên, Ấn Độ và Trung Quốc không tỏ ra mặn mà với ý tưởng này. Hiện nay, khi đều đã là những thành viên chủ lực của SCO, quốc gia đóng vai trò mắt xích trung tâm, gắn kết, hóa giải những bất hòa trong tam giác quan hệ này chính là Nga.

Thời kỳ Chiến tranh Lạnh, Liên Xô đã thể hiện lập trường ủng hộ Ấn Độ trong các cuộc xung đột với Pakistan vào năm 1965 và 1971. Hai bên cũng đã ký Hiệp ước Hữu nghị và Hợp tác Ấn Độ - Nga vào năm 1993. Ấn Độ là quốc gia duy nhất mà Nga thực hiện chương trình hợp tác kỹ thuật quân sự kéo dài 10 năm, không chỉ giới hạn ở việc xuất khẩu vũ khí của Nga mà còn sản xuất các loại vũ khí này theo giấy phép từ Ấn Độ. Ấn Độ cũng đẩy mạnh hợp tác với Nga trong lĩnh vực không gian vũ trụ từ những năm 1960²¹. Đáp lại, Ấn Độ đã bỏ phiếu trắng đối với tất cả các phiếu bầu của Hội

đồng Bảo an Liên hợp quốc, Đại hội đồng Liên hợp quốc và Hội đồng Nhân quyền Liên hợp quốc về vấn đề Ukraine vào năm 2022 và không công khai chỉ trích hoặc lên án các hành động quân sự của Nga.

Quan hệ Nga - Trung không phải là kiểu liên minh chính trị - quân sự như trong thời kỳ Chiến tranh Lạnh, mà thể hiện bản chất “không liên minh, không đối đầu và không nhằm mục tiêu vào bất kỳ bên thứ ba nào khác”²². Trước khi xung đột Nga - Ukraine bùng nổ, Trung Quốc đã trở thành đối tác thương mại số một, mua dầu mỏ và khí đốt của Nga. Trong năm 2023, Trung Quốc thậm chí được ví như “phao cứu sinh” cho kinh tế Nga khi mua gần như mọi thứ mà phương Tây không mua và giúp Nga tiếp cận các thị trường tài chính giữa bối cảnh bị phương Tây trừng phạt. Về quân sự, Trung Quốc điều binh lính tới các cuộc tập trận Vostok thường niên của Nga vào tháng 9, tiến hành các cuộc tập trận chung trên không và trên biển hàng tháng. Trên phương diện chính trị, yếu tố “song trùng quan điểm” thể hiện trong việc hai nước ngầm ủng hộ các quyết định của nhau tại Hội đồng Bảo an. Trung Quốc cũng nhiều lần từ chối gọi xung đột Nga - Ukraine là một cuộc chiến, thay vào đó gọi đây là “vấn đề”, “tình huống” hoặc “cuộc khủng hoảng”.

Quan hệ “hợp tác không giới hạn” giữa Nga và Trung Quốc giai đoạn gần đây đã tạo ra nhiều lo ngại cho Ấn Độ. Trung Quốc có thể coi đó là lợi thế nhằm thực hiện hành động quyết đoán hơn trong các vấn đề lãnh thổ với Ấn Độ. Ngược lại, Moskva cũng đón nhận phản ứng gay gắt từ Bắc Kinh khi tăng cường bán vũ khí cho New Delhi sau cuộc đụng độ quân sự Ấn - Trung năm 2020. Hiện nay, Ấn Độ và Trung Quốc đều rất coi trọng mối quan hệ song phương với

Nga. Việc cùng tham gia vào SCO tạo cơ hội cho các bên phát triển quan hệ với Nga dựa trên tính toán cân nhắc chiến lược của mỗi bên. Đối với Ấn Độ, Nga là đòn bẩy có sức ảnh hưởng để định hình và thay đổi lập trường cứng rắn của Trung Quốc trong tranh chấp biên giới. Đối với Trung Quốc, củng cố quan hệ tốt đẹp với Nga là lựa chọn chiến lược phù hợp với lợi ích quốc gia²³. Mặc dù vậy, Nga cũng có những tính toán riêng. Quan hệ “tam giác” Nga - Trung - Ấn luôn tiềm ẩn nhiều khó lường. Mặc dù quan hệ Nga - Trung mang lại hiệu quả thực chất hơn và có tính chiến lược then chốt, nhưng Ấn Độ lại có tầm quan trọng về địa - chính trị lớn đối với Nga²⁴. Quan hệ Nga - Trung - Ấn được đánh giá là “tam giác chiến lược” với cơ chế phối hợp ba bên (RIC), được kỳ vọng sẽ nâng tầm vị thế cho “mỗi đỉnh của tam giác” trong SCO dù sự liên kết này vẫn tỏ ra gượng gạo. Cả ba nước đều đang thực hiện một chính sách đối ngoại thực dụng, tìm cách mở rộng tầm ảnh hưởng quốc tế; trong nhiều trường hợp tính toán chiến lược của nước này lại va chạm với lợi ích quốc gia của nước khác trong một mối quan hệ luôn trong tình trạng bấp bênh.

3. Tác động từ cạnh tranh Trung - Ấn trong SCO

Quan hệ hợp tác và cạnh tranh Trung - Ấn trong bối cảnh hiện nay đang tác động tới sự phát triển của SCO cũng như góp phần định hình một trạng thái cục diện khu vực mới. Để trở thành nhân tố chính trong trật tự thế giới đa cực, SCO phải tạo dựng được sự đoàn kết bền vững giữa các nước thành viên. Đây sẽ là điểm mạnh khác biệt của SCO so với các tổ chức quốc tế lớn trên thế giới vốn luôn tồn tại hạn chế “chia rẽ”, “rạn nứt” nội bộ. Trong quan hệ Trung - Ấn, nếu yếu tố phụ thuộc mạnh

lên thì nhu cầu hợp tác gia tăng, ngược lại xu thế kiềm chế phát triển thì nguy cơ cạnh tranh càng mạnh mẽ. Điều này sẽ ảnh hưởng trực tiếp tới sự ổn định của SCO, tới việc theo đuổi một chính sách thống nhất trong tổ chức. Bên cạnh đó, quan hệ Trung - Ấn cũng tạo thành một “cạnh” quan hệ tương đối phức tạp trong “tam giác” Nga - Trung - Ấn. SCO đánh giá cao “tầm quan trọng đặc biệt” của hợp tác giữa ba cường quốc này trong khuôn khổ tổ chức, nhấn mạnh “tam giác” sẽ thúc đẩy hợp tác đa phương về chính trị, kinh tế, an ninh và hoạt động nhân đạo trong khu vực. Cùng với cạnh tranh Trung - Ấn, Nga và Trung Quốc tuy khẳng định là đối tác tự nhiên quan trọng nhất của nhau, song thực tế Nga luôn e dè sự phát triển mạnh mẽ của Trung Quốc có thể sẽ đe dọa vị thế của mình tại Viễn Đông. Hai nước cũng đang âm thầm tranh giành ảnh hưởng tại Trung Á. Đây là những rào cản tạo ra tác động khiến quan hệ Nga - Trung - Ấn khó có thể trở nên khăng khít và mang tính hình thức, ngăn hạn nhiều hơn là thực chất. Ngoài ra, nhân tố Mỹ cũng tạo nên điểm nhấn trong tổng thể bố cục các dạng quan hệ đa phương và song phương của cả ba nước. Khác với Nga và Trung Quốc, Ấn Độ đang tạo dựng mối quan hệ tương đối tốt đẹp với Mỹ trong thời gian gần đây. Do đó, trục Nga - Trung - Ấn có thể được định hình hay không đang phụ thuộc nhiều vào quan điểm và hành động của Ấn Độ. Có vẻ như trục “tam giác” Nga - Trung - Ấn đang đặt Ấn Độ vào vị thế khó, khi phải cân bằng quan hệ giữa một bên là Mỹ, một bên là Nga và Trung Quốc. Điều này có thể là trở ngại khiến Ấn Độ giảm bớt “nhiệt tình” trong việc xây dựng quan hệ khăng khít với Nga và Trung Quốc để

hướng tới mục tiêu trở thành trực quan hệ chủ chốt trong SCO.

Việc tăng cường hợp tác trong SCO hướng tới xây dựng một cơ chế đa phương có sức nặng, có tiếng nói và xa hơn có thể nâng cấp từ một tổ chức khu vực thành một cấu trúc mang tầm ảnh hưởng toàn cầu đã trở thành mục tiêu chính của các quốc gia thành viên. Để hiện thực hóa mục tiêu đó, trước hết SCO cần giải quyết tốt bài toán cạnh tranh lợi ích và ảnh hưởng từ chính các cường quốc dẫn đầu tổ chức. Muốn vậy Trung Quốc và Ấn Độ cần phải có cách tiếp cận tập thể, gạt bỏ những bất đồng song phương trên cơ sở ý thức rõ nguyên tắc - không vì bảo đảm an ninh của bản thân mà làm tổn hại đến an ninh của nước khác. Sự phối hợp giữa Ấn Độ và Trung Quốc trong SCO là vô cùng quan trọng khi thế giới đang hé lộ những đường phác thảo đầu tiên của mô hình quan hệ quốc tế mới - “giảm căng thẳng, tránh đối đầu”. ■

^{1, 3} QIANG Xiaoyun, CAO Jiahan (2023): *China's Initiatives and the Development of Shanghai Cooperation Organization: Conceptual Guidance and Cooperative Vision*, Shanghai Institutes for International Studies, p.1, 8.

² VOV (2017): *Nhận diện Trung Quốc qua Báo cáo chính trị trình bày tại Đại hội 19*, <https://vov.vn/the-gioi/ho-so/nhan-dien-trung-quoc-qua-bao-cao-chinh-tri-trinh-bay-tai-dai-hoi-19-687472.vov>, truy cập 8/3/2025.

⁴ VOV (2022): *Nga và Trung Quốc bắt tay để tạo đối trọng với phương Tây*, <https://vov.gov.vn/nga-va-trung-quoc-bat-tay-de-tao-doi-trong-voi-phuong-tay-dtnew-456567>, truy cập 8/3/2025.

⁵ Thi Thi (2022): *Chiến lược gia tăng ảnh hưởng của Nga tại châu Á và hàm ý đối với Việt Nam*, <https://nghiencuuchienluoc.org/chien-luoc-gia-tang-anh-huong-cua-nga-tai-chau-a-va-ham-y-doi-voi-viet-nam/>, truy cập 10/3/2025.

⁶ Đại học Phúc Đán - Trung Quốc

⁷ Hải Yến (2017): *Bước ngoặt lịch sử của SCO*, <https://baoquocte.vn/buoc-ngoat-lich-su-cua-sco-50643.html>, truy cập 9/3/2024.

⁸ Thanh Tâm (2022): *Ấn Độ ngày càng xa rời Trung Quốc*, <https://vnexpress.net/an-do-ngay-cang-xa-roi-trung-quoc-4519912.html>, truy cập 12/3/2025.

⁹ Việt Tùng (2023): *Kết nối nội khối SCO*, <https://nhandan.vn/ket-noi-noi-khoi-sco-post761280.html>, truy cập 1/3/2025.

¹⁰ Vĩ Cường (2023): *SCO và cơ hội lập trật tự mới phi phương Tây*, <https://plo.vn/sco-va-co-hoi-lap-trat-tu-moi-phi-phuong-tay-post741008.html>, truy cập 16/3/2025.

¹¹ Sơn Vân (2023): *Lý do thị phần các hãng smartphone Trung Quốc ở Ấn Độ bị thu hẹp sau 5 năm thống trị*, <https://1thegioi.vn/ly-do-thi-phan-cac-hang-smartphone-trung-quoc-o-an-do-bi-thu-hep-sau-5-nam-thong-tri-202554.html>, truy cập 16/3/2025.

¹² *Tổ chức Hợp tác Thượng Hải (SCO) đề cao vai trò và ảnh hưởng*, <https://vtv.vn/the-gioi/to-chuc-hop-tac-thuong-hai-sco-de-cao-vai-tro-va-anh-huong-20220916195554624.htm>, truy cập 16/3/2025.

¹³ Frank O'Donnell and Mihaela Papa (2021): “India’s multi-alignment management and the Russia-India-China (RIC) triangle”, *International Affairs* 97: 3, p.809.

¹⁴ Báo Đầu tư (2024): *Trung Quốc vươn lên trở thành đối tác thương mại chính của Trung Á*, <https://baodautu.vn/trung-quoc-vuon-len-tro-thanh-doi-tac-thuong-mai-chinh-cua-trung-a-d206417.html>, truy cập 16/3/2025.

¹⁵ Bích Thuận (2022): *Đường sắt Trung Quốc-Kyrgyzstan-Uzbekistan sắp khởi công sau 25 năm quy hoạch*, <https://vov.vn/the-gioi/duong-sat-trung-quoc-kyrgyzstan-uzbekistan-sap-khoi-cong-sau-25-nam-quy-hoach-post948134.vov>, truy cập 16/3/2024.

¹⁶ Phan Nguyên (2019): *Bất ổn ở Tân Cương phủ sóng lên Sáng kiến Vành đai và Con đường*, <https://nghiencuquocte.org/2019/12/05/bat-on-tan-cuong-sang-kien-%E2%80%8B%E2%80%8Bvanh-dai-va-con-duong/>, truy cập 12/3/2024.

¹⁷ Thi thi (2022): *Vai trò của Ấn Độ trong cấu trúc an ninh khu vực Ấn Độ Dương - Thái Bình Dương và hàm ý cho Việt Nam*, <https://nghiencuuchienluoc.org/vai-tro-cua-an-do-trong-cau-truc-an-ninh-khu-vuc-an-do-duong-thai-binh-duong-va-ham-y-cho-viet-nam/>, truy cập 9/3/2025.

¹⁸ Kông Anh (2022): *Nga hối thúc mở rộng Hội đồng Bảo an, ủng hộ Ấn Độ là thành viên thường trực*, <https://vtcnews.vn/nga-hoi-thuc-mo-rong-hoi-dong-bao-an-ung-ho-an-do-la-thanh-vien-thuong-truc-ar703043.html>, truy cập 9/3/2025.

^{19, 20} Vijay Gokhale (2021): “The Road from Galwan: The Future of India-China Relations”, *Carnegie Endowment for International Peace*, p.8, 18.

²¹ Phạm Quang Phúc (2024): *Quan hệ Nga - Ấn Độ đứng trước những lựa chọn khó khăn*, <https://nghiencuuchienluoc.org/quan-he-nga-an-do-dung-truoc-nhung-lua-chon-kho-khan/>, truy cập 9/3/2025.

²² Yên Ba (2023): *Đôi trọng*, <https://nhandan.vn/doi-trong-post749337.html>, truy cập 9/3/2025.

²³ Wu Ting (2021): “Development of Chinese-Russian Relations Within the SCO”, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 531.

²⁴ Từ Uyên (2020): *Vai trò của Nga trong đối đầu Trung - Ấn*, <https://cand.com.vn/Chuyen-de/Vai-tro-cua-Nga-trong-doi-dau-Trung-An-i573569/>, truy cập 9/3/2025.